

הדיסקט בזמן

הייתה זאת אשליה לצפות שכוחות הביטחון הפלסטיניים יחלצו עבור צה"ל את מדחת יוסף הפצוע מקבר יוסף, ולכן הייתה זאת שגיאה להעדיף את אופציית החילוץ עלידי הפלסטינים על פני כניסה אלימה לתוך קבר יוסף. האשליה הזאת נבעה, בין השאר, מכשלים בקונספציה, שנוצרה בעקבות החשיבה המערכתית שנעשתה בפיקוד המרכז בשנים שקדמו לעימות הנוכחי. תגובה למאמרו של תא"ל יעקב זיגדון, "קבר יוסף: לא הפקרנו - לא הסברנו" ("מערכות" 382, פברואר 2002)

סרן איתי

פתיחה

במאמרו "קבר יוסף: לא הפקרנו - לא הסברנו" ("מערכות" 382, פברואר 2002) מפרט תא"ל זיגדון את הסיבות שבגינן, לטענתו, ההחלטה להפקיד את פינויו של מדחת יוסף ז"ל מקבר יוסף בידי הפלסטינים הייתה "שקולה, נבונה ונכונה". לטענתי, ייתכן שהחלטת צה"ל, שהתקבלה בזמן אמת, להעדיף את טיפולם של כוחות הביטחון הפלסטיניים במצב שנוצר באיזור קבר יוסף על פני כניסה "רועשת" ואלימה לתוך שכם הייתה מוטעית. אפשר שניתוח מוטעה של המציאות, כפי שנוצרה מייד עם תחילתה של "אינת יפאדת

"אל-אקצא", הוא זה שהביא את צה"ל לשיקול דעת מוטעה בהחלטה הזאת. במאמר הזה אנסה לנתח את המציאות הזאת לא בבחינת

חוכמה בדיעבד ולאור המצב הקיים כיום (מארס-אפריל 2002), אלא לאור הנתונים שהיו נכונים לספטמבר 2000. ההחלטה להעדיף הסתמכות על הפלסטינים היא - לדעתי - דוגמא קונקרטיה לפעילות צה"ל על-פי תפיסת

אפשר שלא השכלנו להבין, שבספטמבר 2000 נפתחה, למעשה, מלחמה לאומית פלסטינית שמטרתה הייתה להשיג את היעדים האסטרטגיים

עולם כוללת בלחימה נגד הפלסטינים. התפיסה הזאת הדריכה אותנו בשנים שקדמו לפרוץ העימות הנוכחי ואומצה במסגרת שיטות החשיבה המערכתית שפותחו בפיקוד המרכז. החשיבה הזאת התמקדה במשמעויות של דרכי ההגעה להסדר הקבע העתידי עם הפלסטינים - "המנהרה להסדר הקבע" - וייתכן שלמעשה פגמה ביכולתנו להבין את

עוצמת האלימות הפלסטינית שהתפרצה בסוף ספטמבר 2000. מכך עולה כי אפשר שלא השכלנו להבין, שבספטמבר 2000 נפתחה, למעשה, מלחמה לאומית פלסטינית (שהפלסטינים עצמם כינוה "מלחמת העצמאות והשיבה"), שמטרתה הייתה להשיג את היעדים האסטרטגיים הפלסטיניים. היעדים האלה, שלא השתנו בשנים האחרונות, היו: מדינה בגבולות 1967, שבירתה מזרח-ירושלים, פינוי ההתנחלויות ומתן זכות שיבה לפליטים הפלסטינים. לפיכך ייתכן שלא ביצענו מייד עם פרוץ העימות הנוכחי תהליך של "החלפת דיסקט" - מעבר מהתפיסה של "המנהרה להסדר הקבע" להבנת המוטיבים הלאומיים העמוקים בלחימה הפלסטינית נגד "הכיבוש הישראלי". כתוצאה מאי "החלפת הדיסקט" לא התקבלו ההחלטות הנכונות על פעילות צה"ל נוכח עוצמת הלחימה הצפויה. לדעתי, היו בידינו הכלים המחשבתיים להגיע לתובנה הזאת מייד עם פרוץ האירועים. את הטענה הזאת אני

קצין מודיעין

המסקנות על סוגיות כלליות יותר, הנוגעות לניסיון של צה"ל לעצב את המציאות במסגרת העימות המתמשך עם הפלסטינים.

החשיבה המערכתית בפיקוד המרכז

בשנים שקדמו לעימות הנוכחי עם הפלסטינים, שהחל בספטמבר 2000, בוצעה בפיקוד המרכז עבודת מחשב תחת הכותרת "חשיבה מערכתית". מטרתה של התוכנית הזאת הייתה, בין השאר, לשפר את יכולתן של המפקדות בפיקוד המרכז, עד לרמת החשיבה המרחבית, "לעצב את המציאות" תוך הבנה טובה יותר של המצב בשטח – לא רק במישור הטקטי, אלא גם ברמה המערכתית. השיטה הזאת נבחנה גם במסגרת התרגילים השונים שנערכו בפיקוד המרכז כהכנה לכל מתווה אפשרי של הסלמה ביהודה ובשומרון. עבודת המחשב הזאת השפיעה באופן ישיר גם על התכנונים המבצעיים השונים שהוכנו ברמת היחידות בשטח. כך, למשל, במסגרת תוכנית "כתונת פסים", שאותה מתאר גם תא"ל זיגדון, נדרשנו לנתח את האיומים הטקטיים הנשקפים לכוחות חי"ר ושריון הנכנסים לשטח A, אך היה עלינו לנתח גם את ההשפעה הכוללת שעלולה להיות למהלך כזה על אופי העימות עם הפלסטינים. הניתוח היה צריך לקחת בחשבון מספר נתונים משמעותיים, כגון: אבדות כבדות בקרב אזרחים פלסטינים, גרירת כוחות הביטחון הפלסטיניים ללחימה (בתחילת העימות הנוכחי עדיין היו אלה פסיביים לחלוטין בכל הקשור ללחימה נגד כוחותינו), פגיעה משמעותית בדימוי התקשורתי של ישראל, ביקורת בין-לאומית חריפה, הכנסת מדינות ערב לעימות מתוך הזדהות עם הפלסטינים ועוד.

אחד הגורמים שעיצבו באופן המשמעותי ביותר את פעילותנו באיו"ש במסגרת "החשיבה המערכתית" היה המושג "המנהרה להסדר הקבע". כלומר, הנחנו שאנו

ילדים פלסטיניים מטפחים את פלסטין השלמה – עמוד ראשון של כתב-העת "אל אשבל", המיועד לבני 7-5, ואשר יוצא לאור מטעם מנגנון ההכוונה הפוליטית של הרשות הפלסטינית

לאומי) במקרה של "פלישה" כזאת. לכן גם במקרה הזה יש לבדוק האם היינו יכולים להגיע לניתוח שונה ומדויק יותר של כל אותן משמעויות והשלכות שייחסנו למהלכים השונים שלנו.

המטרה המרכזית של המאמר הזה היא להאיץ את הדיון הפנימי בצה"ל, שלמיטב ידיעתי אכן מתקיים כיום, בסוגיות מערכתיות וכוללות, הנוגעות להתמודדותו של הצבא עם האלימות הפלסטינית. לדעתי, ניתן ללמוד רבות מניתוח המהלכים המחשבתיים שנעשו בסוגיית קבר יוסף ולהשליך את

משתדל להוכיח בהמשך המאמר. האירועים בקבר יוסף משקפים גם את הנחות היסוד של צה"ל עם פרוץ הלחימה בספטמבר 2000 ביחס למשמעות הכניסה לשטח A (שלא במסגרת מבצע נרחב דוגמת "חומת מגן"). ייתכן שגם בהיבט הזה טעינו וייחסנו משמעויות מחמירות מדי למהלכים כאלה. אפשר שהניתוח הטקטי המוטעה הזה נבע מתפיסות העולם שפעלנו לפיהן, ושחזו תוצאות "קטסטרופליות" בהיבטים רבים, חלקם חוץ-צבאיים (הסברה, תדמית, לחץ בין-

היא נלקחה בחשבון במסגרת התוכניות המבצעיות שהוכנו, היו אירועי יום הנכבה הוכחה לכך שבעת לחימה כלשהי עם הפלסטינים נאלץ להיכנס לתוך שכם כדי לחלץ פצועים, ולא נוכל להסתמך בשום תרחיש על הסיוע הפלסטיני.

תא"ל זיגדון כותב במאמרו על ההחלטה להפקיד את פינויו של מדחת יוסף בידי הפלסטינים, כי זו "התבססה על ניסיון העבר הקרוב ונבעה מההבנה שהיא בת-ביצוע, ריאלית והמהירה ביותר. לא היה שום גורם שהטיל ספק בהערכה הזאת". אני טוען שהקביעה הזאת אינה נכונה. ראשית, עיון בניתוחים שבוצעו בחטמ"ר שומרון מאז יום הנכבה ועד פרוץ הלחימה בספטמבר 2000 מצביע על כך שהיו גורמים שפיקפקו בהערכה הזאת. ושנית, גם אם נניח שההערכה הזאת הדריכה אותנו אז, אין משמעות הדבר שהיא הייתה בהכרח נכונה, ושאין מקום לבדוק מהם התהליכים המחשבתיים שהובילו אותנו לפעול על-פיה.

"ניסיון העבר הקרוב", שתא"ל זיגדון מתייחס אליו – יום הנכבה – היה שונה לחלוטין מהאירועים שפרצו בספטמבר 2000. ניתן לציין הבדל מרכזי ובסיסי אחד: אירועי ספטמבר 2000 החלו כארבעה חודשים לאחר יום הנכבה (מאי 2000) וכחודשיים לאחר כישלונה של פסגת קמפ דייוויד (יולי 2000). ביום הנכבה, לעומת זאת, לא היה קיים הרקע הזה, והמהומות באותו היום פרצו לאחר כארבע שנים של שיתוף פעולה ביטחוני ישראלי-פלסטיני ושל התקדמות במסלול שהתוו הסכמי אוסלו. עצם ההבדל הזה ברקע של שני האירועים האלה הופך אותם לשונים לחלוטין זה מזה, ולכן אין מקום לדבר על "ניסיון העבר הקרוב".

תוכנית "כתונת פסים"

תוכנית "כתונת פסים", כפי שאכן מציין גם תא"ל זיגדון במאמרו, הוכנה בעיקר כלקח מאירועי מנהרת הכותל בספטמבר 1996, שבהם נהרגו 6 חיילי

קביעתו, שלפיה היו האירועים האלה "מעין 'יומן' לקרב על קבר יוסף בימים הראשונים של אינתיפאדת אל-אקצא". עם זאת יש להדגיש שאירועי יום הנכבה היו צריכים להדליק נורה אדומה בכל הקשור לפוטנציאל הקיים באיו"ש להתלקחותם של אירועים אלימים נרחבים.

ואכן בעקבות יום הנכבה הואצו בפיקוד המרכז ההכנות לתרחיש לחימה שונים. מעבר לכך, ובהקשר הקונקרטי של קבר יוסף, היינו עדים ביום הנכבה לקשיים של כוחות הביטחון הפלסטיניים להילחם בתושבי של מחנה הפליטים בלאטה על מנת לחלץ פצועים ישראלים מקבר

הרציונל הראשוני מאחורי תוכנית "כתונת פסים" היה, במפורש, התבססות של צה"ל על כוחו שלו בלבד ולא על שיתוף הפעולה הביטחוני עם הפלסטינים

יוסף. כלומר, גם לאחר יום הנכבה סברנו שהאינטרס של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים הוא להמשיך לקיים שיתוף פעולה כלשהו עם ישראל, כולל במצב של לחימה, ולפנות פצועים ישראלים ממתחם קבר יוסף. אך לדעתי, השאלה שהייתה מוטלת בספק לאחר יום הנכבה – או לפחות השאלה שאותה היינו צריכים לשאול – אינה נוגעת לכוונותיהם של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים אלא ליכולתם.

לכן היה קבר יוסף – כמתחם הנמצא בתוך שטח A ומאויש בשוטרי מג"ב ישראלים – מבחן לתפיסה של צה"ל ביחס לשיתוף הפעולה הביטחוני עם הפלסטינים גם בעת עימות. באירועי יום הנכבה נוכחנו כי שיתוף הפעולה הזה אינו ודאי, וכי להבא יהיה צורך להתייחס אליו בחשדנות ובהתאם להקשר. בראייה המחמירה יותר, שגם

נמצאים במסגרת של תהליך מדיני עם הפלסטינים, שסופו בהסדר קבע כלשהו, ולפיו הגענו למסקנה שתפקידנו העיקרי הוא לספק ביטחון מרבי במסגרת ה"מנהרה" הזאת. עם זאת ברור שהערכנו כי ייתכן גם "פיצוץ של המנהרה", ובחנו תרחישים רבים למקרה שבו תחליט הרשות הפלסטינית לפתוח דווקא במהלך של לחימה. אחד העקרונות המבצעיים שהדריך אותנו בעת שעסקנו בתרחיש של עימות היה הצורך ב"הכלת העימות", כלומר, ניהול העימות עם הפלסטינים כך שהוא לא "יתרחב". הכוונה הייתה הן להתרחבות בגזרות שונות באיו"ש והן ברמת האלימות. מניעת התרחבותו של העימות נתפסה כחיונית על מנת למנוע הצטרפות של מדינות ערביות ללחימה נגד ישראל.

החשיבה המערכתית שנעשתה בפיקוד המרכז כלל אינה מוזכרת במאמרו של תא"ל זיגדון, ולדעתי היה מקום להזכיר על מנת להסביר את הרקע המחשבתי לתהליך קבלת ההחלטות בסוגיית קבר יוסף. כפי שאראה בהמשך, רק באמצעות בחינת יעילותם של שיטת החשיבה המערכתית ושל הרעיונות המבצעיים שאליהם היא הובילה ניתן לבחון לעומק את תהליכי קבלת ההחלטות באירועים האלה.

כיצד השתלבה החשיבה המערכתית בהכנות ללחימה בקבר יוסף?

כרקע לאירועים שפרצו בספטמבר 2000 יש להזכיר – כפי שעושה גם תא"ל זיגדון – את ההתרחשויות ביום הנכבה (15 במאי 2000) בקבר יוסף. ההתרחשויות האלה היו מעין הקדמה ללחימה הנוכחית. ביום הנכבה ראינו, למעשה, בפעם הראשונה מאז אירועי מנהרת הכותל בספטמבר 1996 התקוממות פלסטינית נרחבת, מלווה בירי לעבר כוחותינו ובפח"ע. אינני מערער על התיאור של יום הנכבה כפי שמובא במאמרו של תא"ל זיגדון או על

ייתכן שלא השכלנו להבין את עוצמת הרגש הלאומי ואת עוצמת השנאה הפלסטינית שעמדו מאחורי אותה התפרצות אלימה

בניתוחים האלה נדרשנו להיעזר בחשיבה המערכתית – בעיקר על מנת לשקלל את המשמעויות ולהבין בהקשר הרחב.

כיצד ומדוע נכשלה החשיבה המערכתית באירועי קבר יוסף

כאמור, החשיבה המערכתית הייתה אמורה לסייע לנו להבין בצורה טובה יותר את המציאות, על מנת שנוכל לעצב אותה ולא רק להגיב לאירועים המתרחשים בשטח. המונח "עיצוב המציאות" היה מרכזי במסגרת החשיבה המערכתית. אך לדעתי, ייתכן שדווקא עקרונות החשיבה המערכתית וההיצמדות לקונספציית "המנהרה להסדר הקבע" גרמו לנו להבנה מוטעית של המציאות. ואכן, כפי שטוען תא"ל זיגדון במאמרו, "באותה עת עדיין שררו מידה רבה של אמון ושל הסתמכות

היסוד בדבר שיתוף הפעולה הביטחוני עם הפלסטינים בסוגיית פינויו של מדחת יוסף מקבר יוסף, כפי שמתוארת במאמרו של תא"ל זיגדון.

כאשר ניתחנו את הסיכויים ואת הסיכונים הכרוכים בכניסה לתוך שטח A, כפי שהיה אמור לקרות במקרה של הפעלת "כתונת פסים", נדרשנו, כאמור, לנתח את כל המשמעויות הנובעות ממהלך כזה. ניתן לחלק את הסיכונים לשתי קבוצות מרכזיות: הראשונה, השפעתה של כניסה מסיבית ואלימה לתוך שטח A על אופי הלחימה עם הפלסטינים והסכנה שבהסלמה משמעותית וב"שבירת כל הכלים" מצד ישראל לאור הנפגעים הפלסטינים הרבים שייגרמו כתוצאה מפעולה כזאת. השנייה, היתרון הפלסטיני בלחימה בשטח בנוי, שאותו הם מכירים טוב יותר מחיילי צה"ל – יתרון שעלול להביא לנפגעים רבים לכוחותינו. גם

צה"ל בניסיון כושל לחלץ פצועים ממתחם קבר יוסף. בתוכנית "כתונת פסים" נעשה ניסיון לתת מענה טקטי לכל אותן סוגיות, שבספטמבר 1996 עדיין לא היו מוכנות ברמה מספקת: שילוב בין תצפית לאש, ניתוח מודיעיני מקדים, נוהלי חבירה וכו'. כלומר: תוכנית "כתונת פסים" הוכנה לאור הצורך בתוכנית צה"לית משולבת ומלאה על מנת לבצע חילוץ פצועים ממתחם קבר יוסף במינימום נפגעים לכוחותינו ובזמן שהייה קצר ככל האפשר בתוך שטח A.

לכן הרציונל הראשוני מאחורי תוכנית "כתונת פסים" היה, במפורש, התבססות של צה"ל על כוחו שלו בלבד ולא על שיתוף הפעולה הביטחוני עם הפלסטינים (שיתוף הפעולה הזה, על-פי הסכמי אוסלו, התקיים גם לפני האירועים של ספטמבר 1996). רציונל זה עומד בסתירה מסוימת להנחת

הדדיים בין צה"ל לבין הרשות הפלסטינית, ואלה הוכיחו את עצמם לפני האירועים, במהלכם ואחריהם". כלומר, על-פי תא"ל זיגדון, בימים הראשונים של העימות עדיין ראינו את האור בקצה המנהרה, כלומר את הסדר

פלסטיני יורה על מתחם הקבר

הקבע שיושג תוך שיתוף פעולה עם הפלסטינים ותוך מתן אמון בהם. האם גם בדיעבד ניתן לקבוע שזו הייתה הגישה הנכונה והמתאימה למצב בשטח?

טענתי היא שהקונספציה הזאת, כלומר תפיסת העולם שראתה את המציאות דרך המשקפיים של הסדר הקבע, גרמה לנו לקבל החלטה מבצעית, שייתכן כי הייתה מוטעית בהקשר של קבר יוסף. יש לחזור ולציין שבפיקוד המרכז נעשו הכנות אינטנסיביות לקראת פריצתם של אירועים אלימים סביב ספטמבר 2000 – בהקשר של האפשרות להכרזה פלסטינית חד-צדדית על מדינה עצמאית או בכל הקשר אחר. לכן עצם התפרצותה של האלימות הפלסטינית לא הפתיעה את צה"ל, ובמישור המבצעי היה הצבא מוכן בצורה טובה לפחות לשלבים הראשונים של הלחימה.

עם זאת, ייתכן שלא השכלנו להבין את עוצמת הרגש הלאומי ואת עוצמת השנאה הפלסטינית שעמדו מאחורי אותה התפרצות אלימה. לכן נראה שגם טעינו בתרגום משמעויותיה של האלימות הפלסטינית לפעילות צה"ל בשטח. ככל הנראה ראינו את אירועי ספטמבר 2000 כמעין המשך של אירועי יום הנכבה, או, כפי שטוען תא"ל זיגדון: "בימים הראשונים של אינתיפאדת אל-אקצא עדיין הייתה תחושה שישיראל והפלסטינים הולכים לקראת הסדר מדיני ארוך טווח, וכי פרץ האלימות הוא חריגה קצרה מהמגמה הזאת". אך לדעתי, זהו בדיוק הניתוח המוטעה, והיה מקום לניתוח אחר.

ההתפרצות הזאת אירעה לאחר פסגת קמפ דייוויד, שבה הוצעה לפלסטינים – על-פי פרסומים בעיתונות הישראלית – מדינה עצמאית ברוב המכריע של שטחי יהודה, שומרון ועזה תוך פינוי התנחלויות ודיון בפתרון לבעיית ירושלים. לכן – על-פי תפיסתי – היה מקום להבין שההתפרצות הזאת מבטאת את כוונתה של הרשות הפלסטינית להמשיך להילחם על המטרות האסטרטגיות שבהן דבק אש"ף מאז מלחמת ששת הימים: הקמת מדינה פלסטינית על כל שטחי יהודה, שומרון ורצועת עזה בהתאם לגבולות ה-4 ביוני 1967; הפיכת מזרח-ירושלים

לבירת המדינה הפלסטינית; פינוי כל ההתנחלויות הישראליות משטחי יהודה, שומרון ורצועת עזה; מתן זכות השיבה לפליטים הפלסטינים ולצאצאיהם לתוך שטחה הריבוני של מדינת ישראל. לא היה צריך בתובנות מרחיקות לכת כדי להגיע למסקנה הזאת, שכן הפלסטינים עצמם חזרו ואמרו זאת במפורש בפרשנויותיהם לכישלונה של פסגת קמפ דייוויד. לכן היה מקום כבר אז שצה"ל יתנער מקונספציית "המנהרה להסדר הקבע" וימיר אותה בקונספציה חדשה, מציאותית יותר, המתחשבת בשאיפות וביעדים של הפלסטינים. הקונספציה החדשה צריכה הייתה, כמובן, להשפיע על אופי הפעילות המבצעית של צה"ל. לסיכום הפרק הזה ברצוני להדגיש כי היו בידינו הכלים המתאימים על מנת להגיע לתובנות שונות מאלה שהדריכו אותנו. אילו אכן היינו מבצעים כראוי את כל תהליכי החשיבה המערכתית בכל הרמות – מהחטמ"ר ועד המטכ"ל – אולי היינו מנתחים את המהלכים הלאומיים הפלסטיניים בפרספקטיבה אחרת. ייתכן שהיינו מבינים מייד לאחר פסגת קמפ דייוויד (שבראייה הפלסטינית הייתה ניצחון גדול, שכן לא נעשה בה שום ויתור על היעדים הלאומיים הפלסטיניים) שבכוונתו של ערפאת להניע מהלך אלים, שמטרתו להשיג את היעדים האסטרטגיים הפלסטיניים. למרות הישגי הפלסטינים בקמפ דייוויד, הם לא השיגו בסופו של דבר את יעדיהם, ולכן היינו מודעים לאפשרות שהם יפתחו במהלך אלים, שמטרתו להשיג את מה שלא השיגו במשא-ומתן. אך למרות המודעות הזאת שלנו לא השכלנו להבין את מלוא הרקע והאנרגיה הלאומיים העומדים מאחורי ההחלטה הפלסטינית לפתוח במלחמה.

בשלב הזה של הדיון ברור כי את ההחלטה שהתקבלה בזמן אמת – להפקיד בידי הפלסטינים את פינוי של מדינת יוסף – היה צריך לראות לאור עוצמת האלימות הפלסטינית ולאור

אינתיפאדת אל-אקצא, וקונקרטי - כניסה לשכם על מנת להגיע למתחם קבר יוסף - הייתה מביאה לתוצאות פחות קטסטרופליות מאלה שהערכנו, גם אם ברור שהיו נגרמים נפגעים הן לכוחותינו והן לפלסטינים (כולל נפגעים אזרחים).

המסקנה היא איפוא שלא הערכנו נכון את השלכותיה האפשריות של כניסה אלימה לתוך שטח A. בשלב הזה אני יכול להצביע על סיבה אחת - או על מספר סיבות בולטות - לטעות ההערכה הזאת. עם זאת ייתכן שגם במקרה הזה הטעו אותנו עקרונות החשיבה המערכתית. אפשר שצפינו משמעות כה חמורות מכניסת צה"ל לשטח A, מכיוון שמהלך כזה מהווה "שבירת כלים" מוחלטת מצד ישראל וסותר את העקרונות הבסיסיים ביותר של הסכמי אוסלו ושל "המנהרה להסדר הקבע". ייתכן שמבחינה מחשבתית היה קשה לנו לקבל מהלך כזה, הסותר את הנחות היסוד שלפיהן פעלנו, ולכן נטינו לייחס לו משמעות כה חמורות.

דרכי החשיבה של צה"ל במסגרת העימות עם הפלסטינים

סוגיית קבר יוסף היא דוגמא נקודתית למורכבות הלחימה מול הפלסטינים ולמצבים המורכבים שמולם עומד צה"ל במסגרת הלחימה הזאת. ההתלבטות האם להסתמך על כוחות הביטחון הפלסטיניים או שמא להיכנס בכוח לתוך שטח A כיומיים בלבד לאחר תחילת האירועים האלימים מבטאת חלק גדול מהדילמות שיוצר לצה"ל העימות עם הפלסטינים.

לכן מהדיון הנקודתי בהחלטה הזאת ניתן לעבור לדיון עקרוני ומערכתי יותר, כלומר לדיון במענה המבצעי שסיפק צה"ל בשלבים הראשונים של העימות ובדרכי החשיבה שלפיהן פועל צה"ל עד היום במסגרת העימות. ברצוני להצביע על מספר נקודות בולטות שאמורות להיכלל בדיון כזה, שלדעתי מן הראוי שיתקיים

תמיד דעת קהל עוינת לישראל. נוסף על כך הנחנו שלפלסטינים יש יתרון משמעותי בכל הנוגע להיכרות עם השטח הבנוי (רחובות שכם), ולכן לחימה שם עלולה לגרום לנפגעים רבים גם בקרב כוחותינו.

גם בנוגע לסוגיית הכניסה לשטחי A יש לבדוק האם היו בידינו הכלים להגיע לניתוח אחר. המציאות מאפשרת לנו לבצע בחינה כזאת. נכון למועד כתיבת המאמר (מארס-אפריל 2002), ביצע צה"ל מספר רב של פעולות

את ההחלטה שהתקבלה בזמן אמת - להפקיד ביד הפלסטינים את כינויו של מדחת יוסף - היה צריך לראות לאור עוצמת האלימות הפלסטינית ולאור הרגשות הלאומיים שעמדו ברקע שלה

נקודתיות בתוך שטחי A, כולל בתוך מספר מחנות פליטים (בלאטה, טול-כרם, ג'נין ועוד). האם הביאו הפעולות האלה ללחץ בין-לאומי בלתי נסבל על מדינת ישראל? האם הן גרמו להסלמה בלתי מבוקרת בלחימה עם הפלסטינים? האם מספר הנפגעים לכוחותינו היה בלתי נסבל והעלה את השאלה על עצם כדאיותן של הפעולות האלה? לדעתי, התשובות לשאלות האלה אינן חד-משמעיות. הכניסה למחנה הפליטים של ג'נין במסגרת מבצע "חומת מגן" (אפריל 2002) אכן הגשימה את התחזיות הקשות ביותר שלנו מבחינת נפגעים בקרב כוחותינו ובקרב הפלסטינים, מבחינת הרס בתים ותשתיות ומבחינת הפגיעה במעמדה הבין-לאומי של ישראל. אולם היו הרבה פעולות אחרות במחנות הפליטים ובערים הפלסטיניות הן לפני "חומת מגן" והן במהלכה שלא הסתיימו בתוצאות כה שליליות. לכן סביר להניח שכניסה לשטח A בימים הראשונים של

הרגשות הלאומיים שעמדו ברקע שלה. היינו צריכים לבדוק האם זה הגיוני שבתחילתה של "מלחמת העצמאות והשיבה" הפלסטינית (וכאמור, כך היינו צריכים להבין את "אינתיפאדת אל-אקצא") יסתכנו כוחות הביטחון הפלסטיניים בתווית של בוגדים. כלומר, היינו צריכים לשאול את עצמנו, האם יעדיפו מנגנוני הביטחון הפלסטיניים לסייע לישראל תוך כדי ירי על בני עמם וכניסה לעימות עם תושבי מחנות הפליטים על פני ערעורה של אווירת שיתוף הפעולה עם ישראל בשל אי-פינוי בזמן של פצועי ישראלי. נדמה לי שהתשובה לשאלה הזאת ברורה, והמציאות ב-1 באוקטובר 2000 הוכיחה זאת, לצערי. כוחות הביטחון הפלסטיניים אכן התקשו להגיע למתחם קבר יוסף (אף שככל הנראה היו מעוניינים לחלץ את הפצוע); אנשיהם לא השתמשו בכל אמצעי הלחימה שברשותם על מנת לפזר באופן יעיל את ההתפרעות ההמונית סביב מתחם הקבר, שמנהיגיה היו אנשים ממחנה הפליטים בלאטה. סביר להניח שאחד השיקולים המרכזיים שהדריך את המנגנונים הפלסטיניים היה החשש מהיגררות לעימות אלים עם ההמון הפלסטיני, ובייחוד עם תושביו של מחנה הפליטים בלאטה.

האם כשלה החשיבה המערכתית בהקשר לכניסה האלימה לשטחי A?

שאלה נוספת שעלינו לבדוק במסגרת בחינתה של החשיבה המערכתית נוגעת לניתוח הטקטי והמערכתי של השלכות מהלך, הכולל כניסה אלימה של צה"ל לתוך שטח A (כמהלך נקודתי ולא כחלק ממבצע נרחב דוגמת "חומת מגן"). במסגרת "כתונת פסים" הנחנו שמהלך שכזה יביא למספר רב של נפגעים פלסטינים ולנזק תדמיתי חמור לישראל. פעולה כזאת, כך הערכנו, לא "תצטלם יפה": תמונות של טנקים ישראליים מול ילדים ונשים פלסטינים ותמונות של הרס בתוך יישובים יוצרות

יוסף, היא התפיסה שלפיה מנגנוני הביטחון הפלסטיניים יפעלו תוך כדי העימות עם ישראל נגד קבוצות פלסטיניות חמושות (תנזים, חמאס ועוד) על מנת להוריד את רמת הטרור במסגרת שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל. את הדיה של התפיסה הזאת אנו שומעים בהצהרותיהם של קברניטי המדינה ורואים בפעילות של צה"ל, שמטרתה המוצהרת היא להביא את

שבמסגרת העיסוק בנושאים מערכתיים, הקשורים לעימות, איבדנו את הפשטות (שהיא אחד מעקרונות המלחמה) הכרוכה במהלכים צבאיים טהורים. ייתכן שמרוב עיסוק בהשלכות המערכתיות של מהלכים צבאיים ומרוב חשש מההשלכות של מהלכים צבאיים תקיפים וחריגים (כגון כניסה לשטח A) על סוגיות חוץ-צבאיות (תדמית, הסברה וכו') פגענו במידה מסוימת

בצה"ל, אף שהעימות נמשך, וסופו אינו נראה קרוב. נקודה מרכזית שעלינו לבדוק בהקשר הזה היא עד כמה צריך צה"ל לעסוק בסוגיות הנוגעות לדירקטיבה המדינית (לדוגמא: "המנהרה להסדר הקבע"), ובאיזו מידה צריך צה"ל להתחשב בשיקולים חוץ-צבאיים (כגון הדימוי של ישראל, לחץ בין-לאומי וכו') במסגרת הפעילות הצבאית הטקטית.

פלסטינים מסתערים על מתחם קבר יוסף

מנגנוני הביטחון הפלסטיניים לפעול בעצמם נגד גורמי הטרור. עם זאת, לאור ההחרפה בעימות עם הפלסטינים, שבאה לידי ביטוי ברף הנוכחי של האלימות, יש לבחון היטב הן את יכולתם והן את נכונותם של גופי הביטחון הפלסטיניים לנקוט צעדים אלימים נגד בני עמם ולחזור לשיתוף פעולה ביטחוני עם ישראל. ברור כי כל צעד כזה נשקל בצד הפלסטיני בהיבט

ביכולתנו לבצע פעולות טקטיות מקומיות באופן פשוט ויעיל. האם לא היה זה מעט יומרני מצד צה"ל, בייחוד ברמות שמתחת לאלוף פיקוד המרכז, לנסות לנתח סוגיות שאינן נמצאות בתוך "המגרש הצבאי", ושאינן לצה"ל את הראייה הכוללת האמיתית על מנת להבינן?

נקודה נוספת שעלינו לבדוק, ושבה גם היא לידי ביטוי באירועי קבר

כרקע יש להדגיש שכל עיסוק מחשבתי, החורג מעבר לרמה הטקטית והמקומית – בייחוד במציאות המורכבת באיו"ש, שבה לא ניתן להבין את ההתרחשויות בשטח ללא היכרות אינטימית עם גורמי הכוח השונים ועם היחסים ביניהם – משפר בסופו של דבר גם את המענה המבצעי. עם זאת, השאלה המרכזית בהקשר הזה היא מהו הגבול של אותה חשיבה מערכתית. כלומר: אפשר

של המלחמה הזאת, כפי שהבנו רק באיחור, היא להשיג את היעדים האסטרטגיים הפלסטיניים: מדינה בגבולות 1967, שבירתה מזרח-ירושלים, פינוי ההתנחלויות ומתן זכות שיבה לפליטים הפלסטינים.

לכן מהווה הטיפול בסוגיית קבר יוסף מעין מיקרר-קוסמוס של מורכבות העימות עם הפלסטינים, שבו נדרש צה"ל לעסוק בסוגיות שחורגות מהעיסוק הצבאי הטהור. שיקולים של הסברה, של תדמית ושל מהלכים מדיניים משתלבים באופן טבעי במערכת קבלת ההחלטות של צה"ל. עם זאת, לדעתי, אירועי קבר יוסף מדגישים את הצורך לנסות לצמצם את העיסוק במרכיבים חוץ-צבאיים ולהיצמד לסוגיות הצבאיות. ייתכן שהיצמדות כזאת הייתה מסייעת לנו – בקבר יוסף, אך אולי גם במקרים אחרים – לבצע את הפעילות הצבאית בצורה פשוטה ויעילה יותר. ייתכן שצה"ל היה יומרני מדי בעיסוקו בסוגיות שאינן נמצאות בתוך "המגרש הצבאי", ושאינן לצה"ל את הראייה המערכתית על מנת לנתח בצורה מקצועית.

לסיום, יש לבחון את הטיפול באירועי קבר יוסף לא על מנת לבדוק היכן צדקו והאם היינו בסדר, כפי שנעשה במאמרו של תא"ל זיגדון, אלא להיפך – כדי לבדוק היכן שגינו ומה ניתן ללמוד מהאירועים האלה בהיבט המערכתי. לטענתי, סוגיית קבר יוסף אף מעלה שאלות רחבות יותר, כגון החשיבות והרלוונטיות של שיתוף הפעולה הביטחוני עם הפלסטינים בעיצומו של מצב הלחימה. השאלות האלה אמורות להעסיק אותנו עם התמשכותו של העימות, על מנת שנפיק את הלקחים ונשפר את היערכותנו להמשך הלחימה. מן הראוי, לדעתי, שדיון בנושאים האלה ימשיך להתנהל בצה"ל גם במהלך העימות.

ואת המשמעויות הצבאיות לאור מהלך מדיני של התקדמות להסדר קבע עם הפלסטינים. בהקשר לחשיבה המערכתית הדגשתי שתי סוגיות מרכזיות: ראשית, אפשר שזו הטענה אותנו וגרמה לנו לשגות בהבנת הרציונל הפלסטיני שעומד מאחורי התפרצות העימות הנוכחי; שנית, ייתכן שאם אכן היינו מבצעים ניתוח מערכתי מעמיק יותר, היינו מבינים כבר לאחר פסגת קמפ דייוויד (יולי 2000), שההתפרצות האלימה שתבוא אחריה תהיה שונה לחלוטין מההתפרצויות שהיו לפני (כגון אירועי יום הנכבה במאי 2000). כך, אף שבמישור המבצעי היינו מוכנים לפרוץ העימות, לא השכלנו "להחליף דיסקט" מייד עם תחילת

ייתכן שמרוב עיסוק בהשלכות המערכתיות של מהלכים צבאיים ומרוב חשש מההשלכות של מהלכים צבאיים תקיפים וחריגים (כגון כניסה לשטח A) על סוגיות חוץ-צבאיות (תדמית, הסברה וכו') פגענו במידה מסוימת ביכולתנו לבצע פעולות טקטיות מקומיות באופן פשוט ויעיל

האירועים. ייתכן שניתוח מקדים נכון יותר של המניעים להתפרצותה של האלימות הפלסטינית, תוך התבססות על האירועים האלימים שהתרחשו ביום הנכבה והבנת הרקע למאבק הלאומי הפלסטיני, היה מאפשר לנו להבין בצורה טובה יותר את הרקע לאירועים. כך, לדעתי, היינו צריכים – ויכולים – להבין שההתפרצות האלימה לא הייתה "אחת מיני רבות", מעין שלב נוסף בשרשרת של אירועים אלימים קצרים ונשלטים, אלא למעשה תחילתה של "מלחמת העצמאות והשיבה". מטרתה

של מחיר מול תועלת, ובשלב הזה לא נראה שצה"ל (בתור הזרוע המבצעת של הדרג המדיני) מצליח להביא לשינוי התודעתי המיוחל בתפיסה הפלסטינית. לכן יש לבדוק אם התפיסה הזאת עדיין רלוונטית, או שמא עבר זמנה – כמובן בהיבט הביטחוני בלבד ובמסגרת פעילותו של צה"ל ולא בהיבט המדיני. כאמור, אלה הן רק שתי נקודות מרכזיות שכדאי לדון בהן במסגרת הניסיונות להפיק לקחים מההתמודדות של צה"ל עם האלימות הפלסטינית. ניתן איפוא לראות שאירועי קבר יוסף מהווים מעין מיקרר-קוסמוס לדילמות רבות, שעדיין אמור צה"ל להתמודד שוב ושוב במהלך העימות המתנהל מאז ספטמבר 2000.

סיכום

במאמר הזה ניסיתי להציג את הטעויות שנעשו במסגרת תהליכי קבלת ההחלטות באירועי קבר יוסף ב-1 באוקטובר 2000. טענתי המרכזית בקשר לניתוח המציאות בקבר יוסף היא שלא פירשנו בצורה נכונה את עוצמת האלימות הפלסטינית שהתפרצה יום קודם לכן (לאחר ביקורו של יו"ר האופוזיציה דאז, אריאל שרון, במתחם הר הבית). לכן ייתכן שבעקבות הטעות הזאת העדפנו בזמן אמת להסתמך על הפלסטינים ולהאמין שמנגנוני הביטחון שלהם יתעמתו עם המתפרעים ממחנה הפליטים של שכם. על-פי תא"ל זיגדון, האמנו שהפעילות הזאת תבוצע על-ידי הפלסטינים במסגרת המשך שיתוף הפעולה שלהם עם ישראל ולאור קיומם של אינטרסים המשותפים לישראל ולרשות הפלסטינית.

מעבר לכך, טענתי היא שאחת הסיבות לטעות הזאת בנייתוח המציאות היא קונספציה, שבה היה שריו פיקוד המרכז בתקופה שקדמה לפרוץ האינתיפאדה. הקונספציה הזאת, שהייתה חלק מרכזי משיטות החשיבה המערכתית, שמוסדו בפיקוד המרכז, סבבה סביב ציר "המנהרה להסדר הקבע", כלומר ניתוח את האפשרויות